

Crkveno pučko pjevanje u župi svetoga Ilije u Studencima - liturgijska impostacija

Šakić, Kata

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:687723>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

KATA ŠAKIĆ

**CRKVENO PUČKO PJEVANJE U ŽUPI SVETOGA ILIJE U
STUDENCIMA – LITURGIJSKA IMPOSTACIJA**

Diplomski rad

Split, 2024.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

KATA ŠAKIĆ

CRKVENO PUČKO PJEVANJE U ŽUPI SVETOGA ILIJE U
STUDENCIMA – LITURGIJSKA IMPOSTACIJA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Volarević

Split, 2024.

Sadržaj

SAŽETAK.....	4
UVOD	5
1. Povijest župe Studenci	7
1.1. Povijesni pregled	7
1.2. Osnivanje župe	9
2. Običaji i liturgija	15
2.1. Božićni običaji.....	15
2.2. Korizmeni i uskrsni običaji	18
3. CRKVENO PUČKO PJEVANJE.....	23
3.1. Konstitucija Drugog vatikanskog sabora o liturgiji <i>Sacrosanctum Concilium</i>	23
3.2. Zbor i pučki pjevači.....	24
ZAKLJUČAK	44
BIBLIOGRAFIJA	46
SUMMARY	49
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI	50

SAŽETAK

U ovom je radu prikazana tradicija crkvenog pučkog pjevanja u župi Studenci, s posebnim naglaskom na njegovu povijest, običaje i liturgijsku praksu, kao i na glazbene karakteristike napjeva vezanih uz različite liturgijske i obredne kontekste. U prvom dijelu rada, kroz povijesni pregled, obrađuje se razvoj župe Studenci od njezina osnivanja do danas, s posebnim osvrtom na duhovni život i pastoralne aktivnosti koje su oblikovale njezin identitet. Drugi dio rada posvećen je običajima i liturgijskim praksama koje su duboko ukorijenjene u tradiciji župe. Opisani su božićni, korizmeni, uskrсни i pogrebni običaji, pružajući uvid u kulturnu i duhovnu baštinu župe pod čijim se utjecajima razvila posebnost studenačkih napjeva. Rad se zatim usredotočuje na crkveno pučko pjevanje, posebice u kontekstu Konstitucije *Sacrosanctum Concilium* koja je reformirala liturgiju Katoličke crkve i utjecala na lokalne liturgijske prakse. Posebna pozornost posvećena je zboru i pučkim pjevačima te različitim napjevima koji su sastavni dio obredne prakse u župi Studenci. Analizirani su božićni, korizmeni, uskrсни i pogrebni napjevi, kao i napjevi starijeg podrijetla, uz osvrt na njihovu impostaciju, glazbene karakteristike i posebnost u odnosu na napjeve iz okružja. Rad naglašava važnost očuvanja ovih napjeva kao kulturnog naslijeđa i njihove uloge u održavanju zajedničkog identiteta i duhovnosti unutar zajednice župe Studenci.

Ključne riječi: Crkveno pučko pjevanje, Župa Studenci, obredna impostacija, liturgijski običaji, glazbena tradicija

UVOD

Crkveno pučko pjevanje čini bitan dio kulturne i duhovne baštine hrvatskog naroda, posebno u manjim župnim zajednicama gdje se religijska tradicija usmenim putem prenosi s generacije na generaciju. Takvo pjevanje, koje karakterizira spontani i iskreni izraz vjere vjernika, integrirano je u mnoge crkvene obrede i običaje te je neodvojiv dio liturgijskog života. Ovaj rad se bavi specifičnim oblikom crkvenog pjevanja poznatog kao crkveno pučko pjevanje i njegovom obrednom impostacijom, s posebnim naglaskom na župu Studenci čiji je zaštitnik sv. Ilija Prorok.

Župa Studenci, sa svojom bogatom povijesti koja seže u daleku prošlost, predstavlja jedinstvenu zajednicu u kojoj su se oblikovali brojni religijski običaji i kulturne prakse. Povijesni pregled župe pokazuje kako su duhovni život i pastoralne aktivnosti kroz stoljeća oblikovali identitet lokalne zajednice, što se posebice ogleda u tradiciji pučkog pjevanja. Osnivanje župe, njezin razvoj kroz različite povijesne okolnosti, kao i utjecaj crkvenih i društvenih promjena, oblikovali su jedinstvene oblike vjerskog izraza, među kojima se posebno ističe crkveno pučko pjevanje.

Običaji vezani uz liturgiju, poput božićnih, korizmenih, uskrasnih i pogrebnih obreda, bili su ključni u očuvanju i prenošenju tradicija pučkog pjevanja. Ovi običaji ne samo da odražavaju religijsku predanost zajednice, već također predstavljaju svojevrsni kroničarski zapis povijesnih i kulturnih promjena koje su utjecale na ovu župu. U tom kontekstu, crkveno pučko pjevanje predstavlja mnogo više od glazbenog izraza; ono je živući simbol zajedništva, duhovnosti i kulturnog identiteta župe.

Posebnu ulogu u očuvanju crkvenog pučkog pjevanja ima Konstitucija Drugog vatikanskog sabora o liturgiji *Sacrosanctum Concilium* koja je istaknula važnost očuvanja pučkih pjevanja u lokalnim zajednicama. U tom duhu, rad prikazuje ulogu zbora i pučkih pjevača u očuvanju ovih napjeva, kao i njihove glazbene karakteristike i impostaciju u skladu s liturgijskim propisima. Napjevi koji se koriste u župi Studenci, poput božićnih, korizmenih, sprovodnih te onih starijeg podrijetla, bit će analizirani s aspekta njihove melodijske strukture, ritmičke varijabilnosti i obredne funkcije.

Cilj rada je prikazati kako crkveno pučko pjevanje djeluje kao medij između vjere i kulture u župi Studenci, ističući njegovu važnost u očuvanju lokalne tradicije i identiteta. Analizirat će se načini na koje ovo pjevanje sudjeluje u stvaranju kolektivne memorije i kulturne baštine te kako se, kroz obrednu impostaciju i liturgijsku praksu, oblikuje i prilagođava

suvremenim okolnostima. Ovaj rad također nastoji ukazati na značajnu ulogu koju crkveno pučko pjevanje ima u jačanju zajedništva i duhovne povezanosti unutar župe Studenci.

1. POVIJEST ŽUPE STUDENCI

Povijest župe Svetoga Ilije u Studencima seže duboko u prošlost, obilježena je bogatom kulturnom i duhovnom tradicijom koja se očituje u brojnim običajima, ritualima i pjesmama koje su se prenosile s generacije na generaciju. Bogata povijest Studenaca uvjetovana je i geografskim položajem mjesta s brojnim križištima puteva. Smješteni su na zapadnom dijelu Imotske krajine u sastavu Općine Lovreć na nadmorskoj visini od 692 metra te su tako zauzeli položaj krova Splitsko-dalmatinske županije. Posebnost u odnosu na ostala mjesta koja geografski pripadaju području Zabiokovlja jest bogatstvo izvora – studenaca pitke vode po kojima je mjesto i dobilo ime te 53 zaselka koja su rasprostranjena na 36 km².

1.1. Povijesni pregled

Ostaci gomila i gradina svjedoci su kako je područje današnjih Studenaca bilo naseljeno još u prapovijesno doba. U Arheološkom muzeju u Splitu sačuvani su ostatci iz brončanog i željeznog doba koje su muzeju darovali arheolozi amateri, a svjedoče o bogatoj prošlosti.

Iz ilirskog i rimskog razdoblja još su brojniji ostatci te su vidljivi i danas. Tako se na vrhu brda Jova i danas vide ostaci žrtvenika. Sam naziv Jova vjerojatno potječe od latinskog imena starorimskog božanstva Jupiter – Jovis / Iuppiter, lovis, što upućuje na zaključak da je uzvisina odnosno gomila na uzvisini imala kultno obrednu namjenu.¹ sim Jove kao obredne gradine spominju se i ona sjeverno od zaseoka Šakići koja je smještena na brežuljku iznad studenačkog polja te zatvara prolaz u Studence iz smjera Sviba te Mala i Velika Gradina. U podnožju Velike Gradine pronađeni su brojni arheološki nalazi na temelju kojih su znanstvenici zaključili kako su Studenci već od starog željeznog doba bili važno delmatsko uporište.² Važnost Gradina ostaje sve do današnjih dana u kojima su ona mjesta na kojima se obavljaju blagoslovi polja te sa kojih započinju blagoslovne procesije. Na temelju dosadašnjih nalaza arheolozi smatraju

¹ Usp. Josip Jurčević - Stipan Trogrlić Curić, *Povijest Studenaca*, u: Vlado Šakić Moji Studenci. Monografija. Studenci, Župni ured Studenci, 2003., str. 53. Neke od predmeta don Frani Buliću, s kojim je prijateljivao, darovao je Josip Bilić Džakula, koji je bio učitelj, književnik i političar. U jednom od pisama datiranom 25. travnja 1903. učitelj Bilić piše: Monsignore, ko što sam Vam bio obetao šaljem Vam ove bronzane predmete. Što se za Vas hoće, ja neznam pisati Vam, al ako Vam što treba znati o njima, gdje i kao su izkopani ili molim Vas postavite mi potrebne upite, a ja ću Vam točno na iste odgovoriti. Sa dubokim štovanjem. Prvi učitelj je bio studenčanin Ivan Udiljak Šuvelić koji je završio gimnaziju u Rijeci, a učiteljski tečaj u Sinju i Zadru. Zanimljivo je spomenuti kako je Imotska krajina 1885. imala pet domaćih učitelja od kojih su dva bila sa Studenaca: Ivan Udiljak i Josip Bilić Džakula.

² Usp. Isto, str. 55.

kako su Studenci u starom vijeku bili delmatsko naselje Setovija koju spominje rimski pisac Apijan. Toj hipotezi u prilog govori i danas sačuvani toponim Satulija.³

Mnogi tragovi koji bi detaljnije prikazali životne prilike su izbrisani, ali su na sreću ostali neki arheološki ostaci. Najbrojniji su stećci – nadgrobni spomenici s reljefnim prikazima iz predturskog vremena. Na Studencima se groblja sa stećcima nalaze na šest lokaliteta smještenih na rubovima polja, uz putove te uz izvore pitke vode. Najveća nekropola je lokalitet zvan *Stećci* koji se nalazi u blizini izvora *Zvizde*. Nekoliko je stećaka ugrađeno i u samo podnožje izvora, a na jednom je ispučeni reljef križa.⁴ I na ostalim poznatim nekropolama *Grebine*, *Križi*, *Turske ploče* vidljivi su križevi kao reljefni ukrasi u kamenu stećaka. Vezano za srednjovjekovnu povijest Studenaca moramo spomenuti i darovnicu ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. koja datira iz 1210. U toj se darovnici spominje i Sutozel za koji povjesničari smatraju kako se radi o Studencima ili studenačkoj Satuliji.⁵

Jedno od najtežih povijesnih razdoblja ovoga kraja je vrijeme turske okupacije koje je trajalo 224 godine, od 1493. do 1717. Nakon uključivanja Venecije u Bečki ili Veliki rat (1683.-1699.) s ciljem slabljenja turske pozadine uslijedile su seobe obitelji sa Studenaca u područja Vinišća, Kučića, Slimena, Brela.⁶ Kraj 18. i početak 19. stoljeća i Studence kao dio Mletačke Dalmacije pogađaju burni događaji i česte smjene vlasti. Prelazak prema pisanoj i političkoj kulturi na Studencima je započeo otvaranjem osnovne škole 1867. godine. Škola na Studencima je bila prva seoska škola na području Imotske krajine.⁷

Povijesni procesi i opća obilježja studenačke povijesti dvadesetoga stoljeća bili su veoma sukladni događajima na nacionalnoj razini. U Prvom svjetskom ratu najveći je broj Studenčana ratova i poginuo na talijanskoj bojišnici. Drugi svjetski rat i poraće su prema svojim posljedicama bilo najtragičnije razdoblje hrvatske povijesti. U tom je razdoblju ubijeno 206 Studenčana, a od toga je broja preko 70% bilo mlađe od 35 godina. Komunističko ideološko motrište promicalo je ideju proletarijaza, a kako su Studenci te šire imotsko i hercegovačko područje komunističke vlasti smatrale povijesnim uporištima hrvatska i katoličanstva⁸ tako su

³ Prvi učitelj je bio studenčanin Ivan Udiljak Šuvelić koji je završio gimnaziju u Rijeci, a učiteljski tečaj u Sinju i Zadru. Zanimljivo je spomenuti kako je Imotska krajina 1885. imala pet domaćih učitelja od kojih su dva bila sa Studenaca: Ivan Udiljak i Josip Bilić Džakula. Usp. Josip Jurčević - Stipan Trogrlić Curić, *Povijest Studenaca*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci*. Monografija. Studenci, Župni ured Studenci, 2003., str. 55.

⁴ Usp. Isto, str. 56.

⁵ Usp. Isto, str. 56.

⁶ Usp. Isto, str. 61.

⁷ Usp. Isto, str. 69

⁸ Usp. Isto, str. 79.

provodili sustavnu i svekoliku destrukciju. Unatoč tome nacionalni i vjerski identitet nisu uspjeli zatrti što se kasnije ogledalo u broju branitelja tijekom Domovinskog rata te velikom broju duhovnih zvanja sve do današnjih dana.

1.2. Osnivanje župe

Važno je spomenuti fra Bartula Kačića Žarkovića, makarskog biskupa i upravitelja duvanjske biskupije. Biskup je iz Makarske, odnosno Zaostroga poduzimao službena putovanja diljem svoje biskupije i u susjedne biskupije koje su se nalazile pod osmanlijskom vlašću.⁹ O pastoralnom ustrojstvu, župe sv. Ilije na Studencima svjedoče dva važna dokumenta. Jedan od njih je *Izješće* upravo od fra Bartula Kačića Žarkovića, iz 1626. godine u kojem piše o pastoralnom ustrojstvu na području Imotske krajine te spominje četiri župe, a jedna od njih je župa Podbila pod čijim se okriljem nalaze i Studenci. To znači da su na Studencima još u početku 17. stoljeća franjevci organizirali pastoralno djelovanje.¹⁰ Drugi važan dokument koji svjedoči o pastoralnom kontinuitetu je Dnevnik makarskog biskupa Nikole Bijankovića iz 1706. U njemu se među župama koje su pod turskom vlašću, a koje je biskup posjetio sa dva klerika i održao bogoslužje, spominje i župa Studenci. Biskup na Studence dolazi i početkom srpnja 1710. te služi sv. misu i dijeli sakrament potvrde odnosno „krizmaje“ trideset osoba.¹¹

Potvrdu pastoralnog djelovanja na Studencima daju zapisi fratara iz franjevačkog samostana u Prološcu (Prološkom blatu). Oni pastoriziraju Studence sve do oslobođenja Imotske krajine od Turaka. „Jedno vrijeme, točnije od 1685. do 1705. godine župu Opanci (Lovreć), Studence i Svib pastoriziraju popi glagoljaši.“¹² Babić navodi: „Kovačić (1989) spominje dva popa glagoljaša Studenčanina: Marko Bilić (nepoznata godina rođenja – preminuo 2.4.1809.) i Mate Bilić (Studenci, nepoznata godina rođenja, preminuo 14.5.1821.). Svetu su misu služili na staroslavenskom, a svete sakramente na hrvatskom jeziku.“¹³ Obadva su pokopana na studenačkom groblju. Moguće da su baš ova dva popa pastorizirali i svoju

⁹ Usp. Lovorka Čoralić, *Makarski biskup fra Bartul Kačić Žarković* (Brist, 1572.-Sućuraj, 1645.): Život-djelovrijeme; Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Sućurju, 24. lipnja 1995., Sućuraj, 1999., 298.

¹⁰ Usp. Bruno Pezo, *Župa sv. Ilije*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci*. Monografija. Studenci, Župni ured Studenci, 2003., str. 169.

¹¹ Usp. Mile Vidović, *Nikola Bijanković. Splitski kanonik i makarski biskup, 1645-1730.*, Crkva u svijetu, Split, 1981., 102.

¹² Usp. Bruno Pezo, *Župa svetog Ilije Studenci*, Sinj, vl. nakl. 2002., str. 12.

¹³ Usp. Ivana Babić, *Pokladni, korizmeni i uskršni običaji u Studencima – prilog proučavanju Zabiokovlja kao kulturnog areala*, u: Darko Ujević, *Zbornik radova, 6. znanstveno stručno savjetovanje: Kulturno nasljeđe Ujević, Krivodol, 2021.*, str. 94.

rodnu župu budući su glagoljaši najčešće živjeli u svojim domovima dok su franjevci svoje dužnosti obavljali iz samostana.

Nakon oslobođenja od Turaka 1717. samostan u Prološcu prestaje postojati, a franjevci se preseljavaju u Omiš pa tako brigu o Studenačkoj župi vode franjevci iz omiškog samostana. Zbog praktičnosti i udaljenosti Studenaca od Omiša franjevci grade prebivalište u studenačkom zaseoku Podgreda te odatle pastoriziraju prostranu župu koja je obuhvaćala Opanke, Lovreć, Studence i Svib.¹⁴ Spomenimo i da se u studenačkoj župnoj biblioteci nalaze dvije knjige iz toga razdoblja.¹⁵

Biskup Bijanković u popisu župa iz 1706. godine spominje Studence, a ne Opanke pa uz činjenicu da je župnik stanovao na Studencima dalo bi se zaključiti kako su Studenci bili matična župa.¹⁶

Studenci su 1733. godine postali samostalna župna zajednica.¹⁷

1.1.1. Razvoj kroz stoljeća

Tijekom stoljeća, župa Svetoga Ilije prošla je kroz brojne promjene i prilagodbe. Ključni trenuci u povijesti župe uključuju izgradnju prve crkve. Naredbu o gradnji crkve nalazimo u Izvješću biskupa Stjepana Blaškovića nakon pastirskog pohoda 4. lipnja 1733. Na zidu sakristije koja potječe još od prve crkve uklesana je godina 1758. što znači da je od naredbe do izgradnje crkve prošlo dvadeset i pet godina. Prva crkva, a sada sakristija u potpunosti je sačuvana i vidljiva na slici 1.

¹⁴ Usp. Bruno Pezo, *Župa sv. Ilije*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci*. Monografija. Studenci, Župni ured Studenci, 2003., str. 170.

¹⁵ Usp. Ivana Babić, *Pronađene vrijedne knjige iz 18.stoljeća*, List Studenci, 1.(59)., str. 71. Jedna je originalno izdanje prvoga sveska Zakona czarkovnog (Andeo Dallacosta) te prvi dio Pripovijdanje nauka karstjanskoga (fra Jeronim Filipović) Obadvije su knjige cjelovito sačuvane, a zanimljivo je kako su obadvije bile povezane s glagoljaškim sjemeništem u Omišu. Prva je napisana u prigodi otvaranja sjemeništa na poticaj nadbiskupa Bizzia, a druge je knjiga posvećena upravo njemu. U vrijeme otvaranja sjemeništa i izdavanja ovih knjiga Studence je posluživao fra Filip Rupčić koji je svojedobno bio meštar u starom samostanu na Prološkom blatu te je zajedno s fra Stipanom Vrljićem i fra Matom Garićem pred Turcima pobjegao u Omiš.

¹⁶ Usp. Isto, str. 170.

¹⁷ Usp. Isto, str. 173.

Slika 1. Vanjski izgled crkve sv. Ilije

Sadašnja je crkva sagrađena u drugoj polovini 19. stoljeća za župnikovanja fra Klementa Šarića. On u Izvješću piše: „Crkva župnička, nova sgrađa započeta god. 1872., a pokrivena god. 1879. s pročeljem okrenuta prema zapadu, uzidana dobro i pokrivena pločom; ima osam golemi prozora i *zvizdu* – Ružu – na pročelju i dugačka 21,50, a široka metara 10.50 isto tako visoka...“¹⁸ U primopredajnom dokumentu župnik fra Marko Ivandić 1890. opisuje unutrašnjost crkve te navodi kako je crkva pročeljem okrenuta prema Zapadu sa zvonikom po Rimskom običaju. U crkvi su tri žrtvenika od drveta i to jedan veliki sa svetohraništem, pobočni sa sjeverne strane posvećen Blaženoj Djevici Mariji od Začeca te pobočni na južnoj strani posvećen Svetom Iliji.¹⁹ Veliki oltar sa svetohraništem od ostatka crkve bio je odijeljen stepenicama (škalinima) sa pergolom, a od ukrasa su bile čoke, kadila i funjerali.²⁰

U Izvješću fra Vice Vrdoljaka iz 1890. godine vidljivo je kako su crkvi pripadale i mrtvačnica i konjušnica u koju se smještao konj kojega je župnik koristio za putovanje. Tijekom godina unutrašnjost crkve je obnavljana tako je 1928. župnik fra Božo Jelinčić u crkvi postavio postaje križnoga puta te prezbiterij ukrasio slikom uzvišenja Svetoga Ilije na nebo na ognjenim kolima.

Za župnikovanja fra Julijana Ramljaka 1962. saliven je betonski kor umjesto drvenog te su uklonjeni drveni pobočni oltari, a ispred glavnog oltara postavljena je menza. Također je i

¹⁸ Usp. Isto, str. 174.

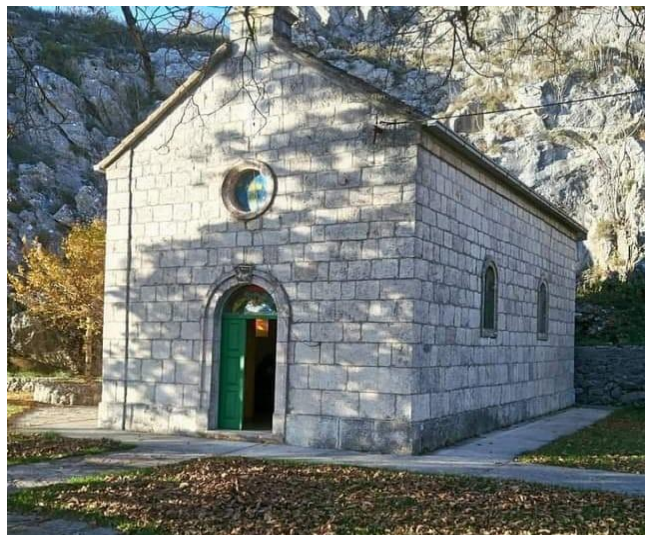
¹⁹ Usp. Isto, str. 175.

²⁰ Usp. Ivana Babić, *O pogrebnim običajima na Studencima*, List Studenci 1. (62)., str. 96.

izgrađen zvonik. Obnovi i uljepšavanje crkvi posebno se posvetila pozornost za župnikovanja fra Frane Bilokapića (1994. – 2003.) koji je osim unutrašnjosti crkve sv. Ilije i crkvice sv. Roka uredio trg ispred crkve na kojem je postavljen kip fra Anđela Udiljka, trg je nazvan Franjevački trg.

1.1.2. Duhovni život i pastoralne aktivnosti

Župa Svetoga Ilije bila je poznata po svom intenzivnom duhovnom životu. Redovite mise, sakramenti, duhovne obnove i procesije bili su i danas su sastavni dio života župe. Posebno su važne proslave blagdana svetog Ilije, koje privlače vjernike iz šireg područja Zabiokovlja. Duhovne aktivnosti nisu bile vezane samo za crkvu sv. Ilije već i za Kapelu sv. Roka koja je sagrađena 1860. uz župnu kuću u zaseoku Podgreda. Pisane podatke o Kapelici – Crkvici sv. Roka nalazimo u Izvješće župnika fra Klementa Šarića iz 1883. Kapela služi za slavljenje dnevnih svetih misa te za vjenčanja i krštenja, a posebno se sve do današnjih dana svečano slavi suzaštitnik župe Studenci Sveti Roko. Kapela je nekoliko puta obnavljana, a najtemeljitija obnova je bila 1999. godine kada je župnik bio fra Frano Bilokapić. Sadašnji – vanjski izgled kapele vidljiv je na slici 2.

Slika 2. Vanjski izgled Kapele sv. Roka

U Studenačkoj su župi oduvijek djelovale katoličke udruge. Same katoličke udruge, koje se u Dekretu o apostolatu laika nazivaju udruženim apostolatima, imaju svoju važnost u tome što svoje djelovanje temelje na zajedništvu te svoje članove podupiru, obrazuju, „vode i upravljaju njihovom apostolskom djelatnošću tako da je dopušteno nadati se mnogo obilnijim

plodovima negoli kad bi pojedinci djelovali odvojeno.“²¹ Tako su crkovinari bili jedna od udruga koja je okupljala osobe koje su zajedno sa župnikom upravljale imovinom crkve. Oni su svake godine biskupiji podnosili financijsko izvješće župe. Prvi crkovinari koji se spominju u dostupnim dokumentima su Josip Bilić, Augustin Udovi(či)ć, Augustin Šakić, Martin Trogrlić i Ante Čorbić. Oni su 1823. godine dali biskupu svjedočanstvo o radu župnika fra Ante Milinovića.²² Danas službu crkovinara obavlja Župno pastoralno i Župno ekonomsko vijeće koje na prijedlog župnika potvrđuje biskup. Broj članova je veći u odnosu na ranija razdoblja. Osim crkovinara u župi su djelovale bratovštine koje su društva sastavljena od vjernika svjetovnjaka, a s ciljem promicanja javnog bogoštovlja i kulta pojedinih svetaca ili vjerskih otajstava.²³ O bratovštinama u Studencima piše i u vojnom izvješću G.T. Muzija u kojem stoji kako se stan teritorijalnog časnika nalazi u kući uz crkvu, a koja je namijenjena članovima bratovština.²⁴ Biskup Stjepan Blašković u svom Dnevniku iz 1735. piše kako je 2. srpnja ustanovio Bratovštinu Gospe od Karmela u Studencima. Biskup je utemeljio bratovštinu za vrijeme redovite vizitacije.²⁵ Isto tako stariji se Studenčani sjećaju bratima u župi, koji su osobito u Velikom tjednu i za vrijeme glavnih svetkovina imali posebne vjerske obveze²⁶, a često su sudjelovali u pjevanju ili predvodili pjevanje tijekom različitih obreda.²⁷

U župi su kroz povijest stalno prisutna duhovna zvanja, a u današnje vrijeme iz župe potječe trinaest živućih svećenika, jedan bogoslov i dvije časne sestre. Uz župnike domicilni svećenici su dali značaj doprinos razvoju i očuvanju vjerskog i kulturnog identiteta župe. Aktualni župnik fra Tomislav Brekalo uglavnom nastavlja tradiciju svojih prethodnika, fokusirajući se na duhovni rast zajednice i očuvanje kulturna baštine. Tako u župi djeluju kateheze za ministrante, prvopričesnike i krizmanike, a ranije su se održavale kateheze za sve školske dobne skupine. Kroz trodnevnicu i druge pobožnosti nastoji se obogatiti duhovni život u župi. Nedjeljom i blagdanima misna slavlja animiraju čitači iz istoimene skupine, ministranti te određene sekcije pjevačkog zbora (u župi djeluje Mješoviti pjevački zbor, Vokalno

²¹ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam auctositate*. Dekret o apostolatu laika, u: Dokumenti, Zagreb, 2008., br. 18.

²² Usp. fra Bruno Pezo, *Župa sv. Ilije*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci*. Monografija. Studenci, Župni ured Studenci, 2003., str. 194.

²³ Usp. Isto.

²⁴ Usp. Isto.

²⁵ Dnevnik Makarskog biskupa Stjepana Blaškovića iz 1735. godine, priredio dr. fra Andrija Nikić, Mostar, 1994. str. 42 – 43.

²⁶ Usp. fra Bruno Pezo, *Župa sv. Ilije*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci*. Monografija. Studenci, Župni ured Studenci, 2003., str. 194.

²⁷ Usp. Ivana Babić, *O pogrebnim običajima na Studencima*, List Studenci 1. (62)., str. 97.

instrumentalni sastav „Prorok“, Dječji zbor „Izvor“ te Pučki pivači). Župa ima svoj Župni list „Studenci“ koji izlazi od 1985., a do današnjeg dana tiskana su šezdeset i dva izdanja. Osim u župnom listu o svim događajima župljani i ostali vjernici se obavještavaju putem župne facebook stranice, koja je pokrenuta 2015. godine za župnikovanja fra Danka Glibote, te mjesne web stranice.

U novije vrijeme, župa Svetoga Ilije prošla je kroz razdoblje obnove i modernizacije. Renovacije crkve, uvođenje novih pastoralnih programa i povećana uključenost članova Župnog pastoralnog i ekonomskog vijeća te ostalih laika u župne aktivnosti obilježili su suvremeni razvoj župe.

2. OBIČAJI I LITURGIJA

Običaji u župi Svetoga Ilije imaju duboke korijene u lokalnoj tradiciji i kulturi. Nemoguće je izreći jedinstvenu definiciju običaja budući oni obuhvaćaju različite aspekte ljudskog života. No, ako ih proučavamo u smislu njihovog utjecaja na zajednicu na koju se odnose onda je najprihvatljivija definicija njemačkog etnologa Andreasa C. Bimmera koji običaj definira kao radnju koja „traži određenu pravilnost i ponavljanje, skupinu koja ga izvodi i za koju ta radnja ima značenje: k tome zahtijeva da je tijekom radnje obilježen početkom i krajem, a da je formalni i znakovni jezik poznat skupini koja ga izvodi.“²⁸ U kontekstu ovog rada riječ je o običajima koji se vezani za vjerske obrede odnosno interpretiraju se prema njihovom odvijanju u liturgijskoj godini. Prema crkvenom učenju liturgijska godina dijeli se „na Došašće, Božić, Korizmu, Uskrs i Vrijeme kroz godinu pa se sukladno tome i pučke crkvene pjesme kao dio običaja mogu podijeliti na: adventske i božićne, korizmene i uskrsne i svetačke. Toj podjeli mogu se dodati: Molitvene pjesme Isusu, Molitvene pjesme Mariji, Jutarnje, Večernje, Obredne, Prigodne i Općinske (u narodu zvane i priporuke)“.²⁹ Kako običaji u župi uključuju razne pobožnosti, procesije i druge vjerske svečanosti možemo ih nazvati i vjerski običaji. Pučko pjevanje je integralni dio liturgijskih obreda stoga i njega možemo smatrati bitnim dijelom vjerskih običaja jer su se pjesme koje su se pjevale prenosile uglavnom usmenom predajom, a poneke su stare i nekoliko stoljeća. Pučko pjevanje ima posebnu važnost u životu župe ne samo zbog toga što obogaćuje liturgiju već i stoga što iznimno jača zajedništvo među župljanima.

2.1. Božićni običaji

Prema Gavazziju Božićni su običaji dio velike grupe zimskih narodnih običaja koji počinju u studenome i traju sve do Poklada. Središnje mjesto zimskih narodnih običaja zauzima božićni ciklus, a cjelina božićnih običaja počinje prije Badnjaka i Božića, obuhvaćajući čitavo Došašće te se produžuje sve do Bogojavljenja. Često se u narodu koristi i izraz *Božićno vrime* koji obuhvaća blagdane Božića, Svetog Stjepana (Sveti Stipan ; Stipendan), Svetog Ivana (Ivendan), Nevine dječice (Mladenci), Silvestrovo (Stara godina), Novu godinu (Mlado lito) i

²⁸ Usp. Jasna Čapo-Žmegač, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb, 1997., str. 8.

²⁹ Usp. Marko Dragić, *Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju*, Hrvatski neretvanski zbornik 9, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 245.

Bogojavljenje (mali Božić, Vodokršće).³⁰ Došašće ili advent su nazivi koji označavaju razdoblje u liturgijskoj godini u trajanju od četiri nedjelje koje prethode Božiću. Prva je nedjelja ona koja je najbliža blagdanu sv. Andrije apostola koji se slavi 30. studenoga. Tradicionalno među Hrvatima, nedjelja došašća su imale i svoja narodna, pučka imena. Prva se naziva *Isusova nedilja*, druga se naziva *Ditinjci*, treća se zvala *Materice*, a četvrta *Očiči*. Razdoblje Došašća do *Materica* narod je zvao *Ivanovo vrime*, a do Badnjaka *Gospino vrime*³¹.

Od blagdana svete Lucije koja se slavi 13. prosinca počinjale su konkretnije pripreme za Božić, a za ovaj blagdan posebno je važno sijanje pšenice i darivanje djece u obliku *kolača*. *Kolač* je pecivo od tijesta u koje bi se utisnuo orah ili badem, a nakon pečenja bi se posuo šećerom.³² U vrijeme Došašća slavile su se mise zornice – adventske zavjetne mise u čast Blažene Djevice Marije nastale vjerojatno u 5. stoljeću nakon Kalcedonskog sabora na kojem je proglašena dogma o Mariji Bogorodici.³³ Nakon brojnih predblagdanskih običaja koji prethode Božiću, a čine Božićno vrijeme slijede običaji Badnjaka u kojima se razlikuju dnevni dio koji narod zove *Badnji dan* te večernji dio Badnjaka koji narod zove *Badnja večer*. Od običaja Badnjaka valja istaknuti kako u narodu još žive običaji posta i posebnog pripremanja posne hrane, pripremanja panjeva – badnjaka te njihovo paljenje na ognjištu uz blagoslov i posebne blagoslovne molitve. Obično se pripremaju i pale tri badnjaka (jedan ćaća i dva sina) kao što je prikazano na Slici 3.

³⁰ Usp. Ivana Babić, *Božićni običaji na Studencima*, List Studenci 1. (60)., str. 55.

³¹ Usp. Isto. str. 55. U vremenu Došašća posebna se pozornost posvećivala molitvi i kućanskim poslovima pa je u narodu poznato kako sve od blagdana sv. Andrije pa do Božića nije bilo svadbi, pjesme ni slavlja. O tome svjedoče i pučke izreke, a jedna od njih glasi: „Sveti Andrija vinčanju zavezanija“.

³² Usp. Isto. str. 57.

³³ Usp. Isto. str. 57.

Slika 3. Badnjaci s urezanim križevima

Božićno se jutro nakon svete mise ponoćke dočekivalo molitvom i pjesmama – najčešće *U se vrime godišta* i *Ovoga vrimena po Studenački*, a od molitvi najčešće se molila ova:

*Zvonce zveči, Gospa kleči
Pod oblacin, na ograncin,
Ogranci se privijaše,
Isus majku prizivaše.
Ustaj Divo Marijo,
Sinak ti se rodijo
Cilon svitu na veselje,
Naših dušan na spasenje.*³⁴

Nakon kućnih molitvi slijedio je obiteljski odlazak na svetu misu te čestitanja prije i nakon svete mise. Čestitanjima se posvećivala posebna pozornost, a ona su se nastavljala i nakon Božićnog ručka obilazeći susjede, rodbinu i prijatelje. Čestitalo se drevnim izrazom: „Na dobro ti došao Božić i sveto porođenje Isukrstovo!“, a odgovaralo se: „I s tobom zajedno!“³⁵

Blagdan sv. Stjepana na Studencima se posebno svečano slavio, a misno slavlje pratilo je narodno slavlje – dernek. Jedan od razloga zašto se na Studencima posebno svečano slavio sv. Stjepan ili kako ga je narod zvao *Sveti Stipan zimski* je taj što je sveti Stjepan višestruki zaštitnik. Sveti je Stjepan zaštitnik „Bečke nadbiskupije i Bečke katedrale“, kao i „konja,

³⁴Usp. Isto, str. 59.

³⁵ Usp. Isto, str. 60.

timaritelja, kočijaša, bačvara, podrumara, zidara, tesara, klesara, tkalaca i krojača³⁶, a na Studencima je bilo puno timaritelja, kočijaša odnosno konja kao i tkalaca i krojača.

Običaji božićnog kruga završavaju blagdanom Sveta tri kralja ili Vodokršćem. Na taj dan se u crkvi blagoslivljaju voda i sol kojom se onda blagoslivljaju grobovi, kuće i sve nastambe, polja i sve obradive površine. Na Vodokršće se za vrijeme ručka posljednji put pali Božićna svijeća te se svi ukrasi i slama iznose iz kuće.³⁷

Blagdanom Sveta tri kralja završava božićni krug običaja odnosno zimski ciklus te započinje novi, u narodu poznat kao pokladi kao i dio koji obilježavaju korizmeni i uskrсни običaji.³⁸

2.2. Korizmeni i uskrсни običaji

Slavljenju Uskrsa prethodi korizma koja počinje na Čistu srijedu ili pepelnicu, a to je razdoblje duhovne pripreve u trajanju od četrdeset dana. Svakako je važno naglasiti vremenski raspon korizme koja traje četrdeset dana što se povezuje s biblijskim trajanjem lutanja izraelskog naroda pustinjom, uz četrdestodnevni potop, Mojsijev boravak na Sinaju, putovanje proroka Ilije prema Horebu, uz vrijeme koje je Jona propovijedao Ninivljanima te uz vrijeme Isusovog boravka u pustinji. Upravo to četrdesetodnevno razdoblje između pojedinih kršćanskih blagdana može se uočiti u jednakom razmaku između blagdana sv. Martina i Božića, Božića i Svijećnice, poklada i Uskrsa te Uskrsa i Spasova (Uzašašća).³⁹ Na Studencima od Pokladnog utorka kada završava razdoblje mesojije pa sve do Uskrsa meso se nije jelo utorkom i petkom, a većina bi žena te rijetko koji muškarci postili i nemrsili tijekom cijele korizme.⁴⁰

2.2.1 Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje

³⁶ Usp. Marko Dragić. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 45.

³⁷ Usp. Ivana Babić, *Božićni običaji na Studencima*, List Studenci 1. (60)., str. 61.

³⁸ Usp. Isto, str. 61.

³⁹ Usp. Dunja Rihtman-Auguštin. *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995., str 29.

⁴⁰ Usp. Ivana Babić, Pokladni, korizmeni i uskrсни običaji u Studencima – prilog proučavanju Zabiokovlja kao kulturnog areala, u: Darko Ujević, Zbornik radova, 6. znanstveno stručno savjetovanje: Kulturno nasljeđe Ujević, Krivodol, 2021., str. 96.

Kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan. Puk na Studencima Cvjetnicu naziva Cvitnica ili Cvitna nedilja.⁴¹ Fra Silvestar Kutleša navodi kako se tako zove jer „tada u crkvi blagosov zelenoga kića i cvića. I za vrime zime svagdi se cviće javlja, biće i stoga da se zove Cvitnica.“

Običaj umivanja u vodi natopljenoj ljubičicama i drijenovim cvijetom zadržao se sve do danas. Vjerovalo se kako umivanje u vodi donosi blagoslov, ali i ljepotu te zdravlje lica.⁴²

2.2.2. *Veliki četvrtak*

Velikom Četvrtkom započinje Sveto vazmeno trodnevlje večernjim se satima slavi spomen na Posljednju večeru koju je Isus slavio s apostolima. U studenačkoj župi na Veliki četvrtak nisu se mogla čuti zvona jer su se vezala konopima za alku na ulazu u crkvu, a odvezivala bi se prije pjevanja *Glorije* na Veliku subotu.⁴³

Budući su zvona bila zavezana nije se moglo čuti nikakva zvuka pa bi se za to vrijeme čevrtalo čevrtaljka. Prema Tridentinskom redu Mise čegrtanje je zamjenjivalo zvonjavu za vrijeme pjevanja *Slave* i na Podizanje u misi Večere Gospodnje.⁴⁴ Čevrtaljke su izrađivali domaći stolari, a najčešće su se izrađivale od drva jasena i kljena (Slika 4).

⁴¹ Usp. Isto, str. 96.

⁴² Usp. Ivana Babić. *Pokladni, korizmeni i uskrсни običaji u Studencima – prilog proučavanju Zabiokovlja kao kulturnog areala*, u: Darko Ujević, Zbornik radova, 6. znanstveno stručno savjetovanje: Kulturno nasljeđe Ujević, Krivodol, 2021., str. 96.

⁴³ Usp. Isto, str. 96.

⁴⁴ Usp. Isto, str. 97.

U vrijeme obreda Velikog četvrtka sve je bilo mirno i dostojanstveno, a okviri prozora na crkvi (laštre) su se zatamnjavale ljubičastim platnom. Prije Velikog četvrtka u crkvi bi se pripremio Isusov grob u koji bi se nakon završenih obreda polagalo *Tilo Isusovo*. Župnik je apostolima prao noge, a ranije su apostoli bili članovi bratovština. Običaj je da se do zore u noći Velikog četvrtka moli Isusova krunica (trideset i tri očenaša, sedam zdravomarija i tri vjerovanja), a pjevači i narod bi pjevali (kontali) *Muku* ili pjevali *O prislavna Božja Mati*⁴⁵

Običaj je bio i da se po stotinu puta moli molitva zvana *Križići* koja glasi:

*Dušice grišna, bud u viri kripna.
Kada budeš putovati
Dugin putin, tinsnin klancin,
Susrist ćete duv nečisti,
Pitat ćete duv nečisti,
Dušo si moja, il Božija?
Nisan duša tvoja vego duša Boga moga.
Kad san bila na bilome Svitu,
na Božjemu cvitu,
rekla sto molitvica,
sto Križića,
sto se puta prikrstila
na blagdanak na Veliki četvrtak*⁴⁶

2.2.3. Veliki petak

Veliki je petak dan muke i smrti Isusa Krista kada u Katoličkoj Crkvi nema euharistijskog slavlja već se održavaju obredi Velikog petka. Od pučkih običaja Velikog petka na Studencima valja izdvojiti procesiju koja je mijenjala stazu, a do današnjeg se vremena zadržala ona koja vodi od kapele sv. Roka u zaseoku Podgreda do crkve sv. Ilije. Zanimljivo je da su sve staze procesija pa tako i ova današnja prolazile pokraj izvora, stoga bi se osim Divkovićeovog plača pjevala pučka pjesma – molitva:

Hvaljen Isus, vodo ladna

⁴⁵ Usp. Isto, str. 97.

⁴⁶ Usp. Isto, str. 97.

*i kod tebe Isusova straža,
Straži ću se pokloniti
Bogu ću se pomoliti.
Hvaljen Isus vodo ladna,
u tebi je zmija vodarica,
čuvala me Marija Divica.⁴⁷*

U korizmenom se vremenu pa tako i na Veliki petak osim u procesiji i crkvi i u obiteljskim kućama pjevao *Gospin plač* s tekstualnim predlošcima fra Matije Divkovića i fra Petra Kneževića.⁴⁸

Velika subota koju narod zove *Bila subota* je dan koji bi počinjao i završavao molitvom sve do uskrsnog bdijenja. Dragić objašnjava kako se naziv *Bila subota* koristi zato što se „tada trebalo dobro umivati, pralo se i čistilo se“.⁴⁹ Obrede Velike subote odnosno uskrsnog bdijenja koji se sastoji od službe svijetla, službe riječi, krsne službe i euharistijske službe narod zove *Duga misa*.⁵⁰ Na veliku subotu ujutro budilo se prije svanuća te bi se molila žalosna Gospina krunica (šezdeset i tri zdravomarije, sedam očenaša i tri vjerovanja). Na Uskrsno jutro prije doručkovanja blagoslovljenog jela izmolilo bi se Vjerovanje. Uskrs se čestitao riječima. „Na dobro ti došlo Uskrsnuće Isusovo!“.

2.2.4. Pogrebni običaji

Studenački pogrebni i posmrtni običaji dio su kršćanske kulture obilježene biblijskim elementima, ali se u nekima prepoznaju i ostaci starijeg svjetonazora o duši i zagrobnom svijetu.⁵¹ Pogrebne običaje obilježava i pripremanje pogrebne odjeće i predmeta koje predstavljaju različiti nakit i ukrasi, a sve do današnjih dana preminuli se pokapaju s krunicom u rukama. Sve do poslije drugoga svjetskog rata pokojnike se oblačilo u narodnu nošnju što je jedan od razloga nestanka nekih dijelova muške i ženske tradicionalne nošnje. Oglašavanje preminuća zvonom drevni je običaj na Studencima. Razlikovalo se zvonjenje velikim (muškim)

⁴⁷ Usp. Isto, str. 99.

⁴⁸ Usp. Isto, str. 99.

⁴⁹ Usp. Marko Dragić, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 143.

⁵⁰ Usp. Ivana Babić, *Pokladni, korizmeni i uskrsni običaji u Studencima – prilog proučavanju Zabiokovlja kao kulturnog areala*, u: Darko Ujević, *Zbornik radova, 6. znanstveno stručno savjetovanje: Kulturno nasljeđe* Ujević, Krivodol, 2021., str. 100.

⁵¹ Usp. Ivana Babić. O pogrebnim običajima na Studencima, *List Studenci* 1. (62)., str. 92.

i malim (ženskim) zvonom. Ukoliko bi preminulo dijete zvonilo se anđeoskim zvonom. Ritam zvonjenja je otkucavanje tri puta, zatim pet i na kraju sedam puta.⁵²

U vrijeme dok nije izgrađena mrtvačnica bdijelo se uz odar pokojnika u obiteljskoj kući i takav oblik bdijenja uz molitvu se nazivalo *čuvanje*. Nakon bdijenja slijedio je prijenos pokojnika do groblja odnosno crkve sv. Ilije. Red u povorci se strogo poštivao. Lijes s pokojnikom se unosio u crkvu ispod središnje crkvene svjetiljke zvane *čoka*. Uz lijes bi se postavljali *funjerali* te bi se rasporedili bratimi koji su pratili misni obred i predvodili pjevanje. Pjevali su *Dan od gnjeva, Pomozite sveci Božji, Oslobodi me*.⁵³ Nakon misnog obreda slijedio je ukop koji predvodio župnik, a bratimi su također predvodili pjevanje. Uz grobno mjesto pjevalo se *Braćo brata sprovodimo, O Divice plemenita*.⁵⁴ Obitelji i svi koji su sudjelovali u sprovodnim obredima odijevali su se prema običajima koji su zahtijevali da žene nose isključivo crninu dok su muškarci odijevali bijele košulje. Muškarci su na košuljama ili ako su preko košulja nosili jakne obavezno na reveru nosili crnu vrpču ili crno dugme. Iznimka su jedino bili članovi bratovština koji su odijevali crvene prsluke (đilete), a na glavi su nosili crvene kapice.⁵⁵

U današnje vrijeme od svih običaja pogrebni su se najduže sačuvali u svojoj punini, a posebno obrasci crkvenog pjevanja. Možda bi bilo dobro promisliti o ponovnoj uspostavi običaja unosa pokojnika u crkvu koji je župnik dokinuo tijekom pandemije COVID-19 (korona virusom) radi epidemioloških mjera⁵⁶ kako i sačuvani pučki sprovodni napjevi ne bi nestali.

⁵² Usp. Isto, str. 93.

⁵³ Usp. Isto, str. 97.

⁵⁴ Usp. Isto, str. 97.

⁵⁵ Usp. Isto, str. 96.

⁵⁶ Usp. Isto, str. 98.

3. CRKVENO PUČKO PJEVANJE

Pjevanje u župi Svetoga Ilije igra ključnu ulogu u liturgijskim obredima, običajima i svakodnevnom životu vjernika. Ono je sredstvo izražavanja vjere, kulturne baštine i zajedništva. Ovaj dio rada posvećen je prikazu crkvenoga i liturgijskoga pjevanja u župi, njenim korijenima, razvoju i značaju Konstitucije *Sacrosanctum Concilium* (SC) za liturgijsku glazbu.

3.1. Konstitucija Drugog vatikanskog sabora o liturgiji *Sacrosanctum Concilium*

Konstitucija Drugog vatikanskog sabora o liturgiji, jedan od ključnih dokumenata Drugog vatikanskog koncila, usvojena je 1963. godine i predstavlja temelj za obnovu i razvoj liturgije u Katoličkoj crkvi. Ovaj dokument naglašava važnost glazbe u liturgiji, ističući kako je „glazba sastavni dio svečane liturgije” te da „pjevanje treba biti poticano, a osobito gregorijanski koral treba imati čelno mjesto” (SC br. 112-116). U prigodi 40. obljetnice liturgijske konstitucije SC 2003. godine objavljen je i *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, koji pod pojmom pučke pobožnosti razumijeva oblike kulta koji nastaju u ozračju kršćanske vjere i izrastaju iz kršćanske Objave, ali se ne izražavaju obrascima liturgije nego posebnim oblicima koji su bliski ili vlastiti duhu nekoga naroda i njegovoj kulturi.⁵⁷ U posaborskom vremenu izdano je još nekoliko dokumenata o odnosima pučkih pobožnosti i liturgije jer je Sveta stolica pozorno pratila pučke pobožnosti i njihovo usklađivanje s liturgijom. Tako je 25. svibnja 1967. Kongregacija za obrede zajedno sa savjetom za provedbu konstitucije o liturgiji objavila uputu *Eucharisticum mysterium*.⁵⁸ Nakon dugogodišnjih promišljanja o vrednovanju pučkih pobožnosti pa samim time i pučkog pjevanja Sabor je objavom navedenih uputa o pitanjima dodira i odnosa liturgije i pučkih pobožnosti slijedio liniju pastoralne razboritosti odnosno nastojao ih je uskladiti, a ne suprotstaviti. Sve je to omogućilo ponovno pozitivno otkrivenje i vrednovanje pučke pobožnosti na pastoralnom, katehetskom i kulturnom planu.⁵⁹

U šestom poglavlju *Sacrosanctum conciliuma* posebno se govori o svetoj glazbi, a jedan dio je posvećen pučkom pjevanju pod nazivom *pučko vjersko pjevanje*. Naglašava se kako pučko pjevanje može biti uključeno u liturgijske oblike pobožnosti poštujući određena pravila jer ono i ima korijen i izvor u liturgijskom pjevanju, a može potaknuti vjernike na veću

⁵⁷ KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003.

⁵⁸ Usp. Josip Šimić, *Položaj pučke pobožnosti prema konstituciji Sacrosanctum concilium*. *Obnovljeni Život* : časopis za filozofiju i religijske znanosti, 59 (3), 2004., str. 287.

⁵⁹ Usp. Isto, str. 289.

pobožnost jer proizlazi iz njihovih duša.⁶⁰ Iz svega navedenog jasno je kako je Konstitucija potaknula aktivnije sudjelovanje vjernika u liturgiji, što uključuje i sudjelovanje u pjevanju. Time se otvorio prostor za veće uključivanje laika, uključujući zborove i pučke pjevače, čime se jača zajedništvo i duhovna povezanost među vjernicima u svim župama pa tako i u župi sv. Ilije na Studencima.

3.2. Zbor i pučki pjevači

Župa Svetoga Ilije može se pohvaliti bogatom tradicijom zorskog i pučkog pjevanja. Prema pučkoj predaji Studenčani su od starine poznati po lijepom i skladnom pjevanju stoga ne čudi da su i u dalekoj prošlosti imali razvijeno crkveno pučko pjevanje. Jedan od pisanih podataka koji govori u prilog lijepom i skladnom crkvenom pjevanju je pisani trag iz kronike župe Lovreć-Opanci u kojem piše kako je u Lovreću 19. prosinca 1937. pod vodstvom župnika fra Joze Šimića organizirano natjecanje crkvenih zborova Imotske krajine te kako je na natjecanju najbolje ocijenjen nastup zborova Studenaca i Podbablja. I taj podatak ide u prilog zaključka kako se na Studencima u prošlim vremenima ozbiljno radilo na popularizaciji i promicanju crkvenog pjevanja.⁶¹ Kontinuitet crkvenog pučkog pjevanja može se pratiti kroz Župne matice te Običajnik u kojem je opisana liturgijska praksa koja je uglavnom naslijeđena iz prošlih vremena. Iz navedenih zapisa vidljivo je kako su izvedbu i pjevanje u crkvi u daljoj prošlosti predvodili muškarci koji su bili podijeljeni u dva kora. Takav način i položaj upućuje na sustav antifonalnog pjevanja.⁶² Kasnije su se muškarcima pridružile žene koje su postavljene u posebnom koru te naizmjenice pjevale s muškarcima. Za razliku od ostalih župa na širem području Dalmatinske zagore u kojima je tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata te tijekom druge polovice prošlog stoljeća crkveno pjevanje slabilo ili potpuno nestalo u Studenačkoj župi nije nikad nestalo. Današnje pjevanje izvode Mješoviti župni zbor, Pučki crkveni pivači, Vokalno instrumentalni sastav „Prorok“ te Dječji zbor „Izvor“. Uključivanje mladih zauzetih zborovođa među kojima valja posebno istaknuti Marija Cikojevića i Antu Babića koji su uz Zrinku Babić, Josipu i Ivanu Udovičić ujedno i orguljaši, uvođenje redovitih pokusa u radu s

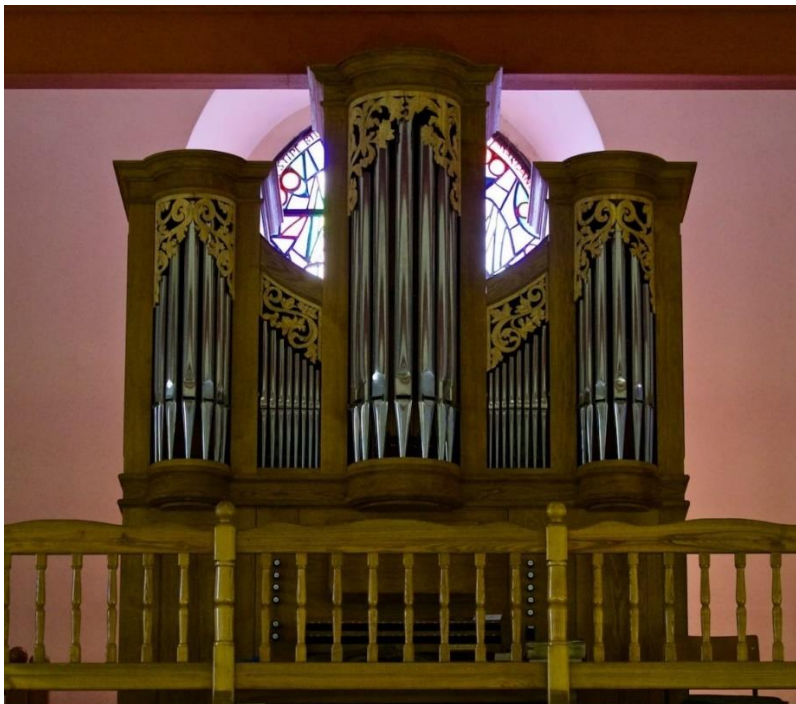
⁶⁰ Usp. Isto, str. 295.

⁶¹ Usp. Stipica Grgat (ur.), *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja III*, Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 375.

⁶² Usp. Isto, str. 378.

pjevačima te buđenje svijesti o važnosti crkvenog pučkog nasljeđa doprinose da se crkveno pučko pjevanje u župi sv. Ilije gleda s izrazito pozitivnog motrišta.⁶³

Današnji Zbor župe sastoji se od 20 stalnih i 10 (zbog sveučilišnog obrazovanja) povremenih članova, među kojima su i odrasli i mladi. Njihovo sudjelovanje u liturgijskim obredima doprinosi svečanosti i duhovnoj dubini slavlja. Osim Mješovitog župnog zbora, pučki pjevači igraju posebnu ulogu u očuvanju i izvođenju tradicionalnih pjesama koje su se prenosile usmenom predajom, a većina njih je i danas sačuvana. U liturgijskoj glazbi župe Svetoga Ilije koriste se uglavnom orgulje kao tradicionalno najvažniji instrument u rimskoj liturgiji.⁶⁴ Klasične crkvene orgulje u župnoj su crkvi nabavljene 2008., a izgrađene su u orguljaškoj radionici Mihaljević iz Male Subotice (Slika 5). Svirni ustroj orgulja čine dva reda manualnih tipaka i pedalne klavijature, a dispozicija orgulja sastoji se od dvanaest zvučnih registara.⁶⁵

Slika 5. Mehaničke orgulje u crkvi sv. Ilije

Postavljene su na pjevalištu, a prije njih su se koristili različiti oblici harmonija. Najstarije sačuvano sviralo je drveno na mijeh koje se čuva u Kapeli sv. Roka. Studenački *Mješoviti zbor*

⁶³ Usp. Isto, str. 379.

⁶⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji (4.XII.1963), u: *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 120 (dalje: SC)

⁶⁵ Usp. Ante Babić, *Nove mehaničke orgulje u Studencima*, List Studenci 2. (44)., str. 34 -36.

i *Crkveni pučki pivači* sudjeluju na različitim oblicima koncerata, smotri i festivala. Tako valja spomenuti kako su *Pučki pivači* sudjelovali na Koncertu *Marijanskih pučkih napjeva* koji se redovito održava u Metkoviću, na Međunarodnoj smotri folkloru u sklopu svečanosti *Pasionske baštine u Zagrebu* te u brojnim gradovima Hrvatske i Bosne i Hercegovine predstavljajući tradicijske korizmene napjeve starodrevne Imote.⁶⁶

Današnji repertoar tradicijskih crkvenih napjeva pokazatelj je kontinuiteta razvoja tradicije crkvenog pučkog pjevanja koji se i danas izvodi na misama tijekom liturgijske godine, božićnog i korizmenog kruga, uskrsnog vremena, obredima sprovoda i pučkim pobožnostima jer neke od njih pripadaju izrazito starijem sloju.⁶⁷

3.3.1. Napjevi – impostacija i glazbene karakteristike

Posebnost studenačkih napjeva je u njihovom prepoznatljivom lokalnom glazbenom izričaju, a glazbene karakteristike se odražavaju u njihovoj glazbenoj strukturi. U svim napjevima razlikujemo one koji pokazuju obilježja gregorijanskog pjevanja kao i one koji imaju folklorne glazbene osobine „pjevanja na bas“. Svi su oni zadovoljavali potrebe liturgijske crkvene godine kao i paraliturgijskih pobožnosti.⁶⁸ U ovom potpoglavlju iz niza sačuvanih crkvenih pučkih napjeva opisani su samo oni koji nose pečat studenačke posebnosti.

3.3.2. Napjevi božićnog kruga

Od napjeva koji pripadaju *božićnom krugu* kao vlastite studenačke napjeve valja istaknuti napjeve *U se vrime godišta* i *Ovoga vrimenta*. *U se vrime godišta* ubraja se među najstarije, najraširenije te najobjavljenije hrvatske božićne pučke pjesme. Najstarija je ne samo povijesno, nego i materijalno jer su njeni prvi sačuvani pisani predlošci i „materijalno“ najstariji među hrvatskim božićnim pučkim pjesmama. U prilog prethodnim tvrdnjama idu i brojni oblici u pisanju prvoga stiha ove pjesme te spoznaja kako je to jedina hrvatska pučka popijevka koja je zapisana trima pismima kojima su se služili Hrvati i to glagoljicom, latinicom i bosančicom (bosanskom ćirilicom). Tekst pjesme je također zapisan u sva tri hrvatska narječja čakavskom, kajkavskom i štokavskom te u sva tri hrvatska govora – ikavskom, ijekavskom i kajkavskom

⁶⁶ Usp. Stipica Grgat (ur.), *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja III*, Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 380.

⁶⁷ Usp. Isto, str. 375.

⁶⁸ Usp. Isto, str. 378.

ekavskom govoru.⁶⁹ Studenački napjev *U se vrime godišta* pjeva se nakon poslanice umjesto psalma. U prošlosti su se pjevale 24 strofe, a običaj pjevanja umjesto psalma se zadržao i danas tako da se pjeva 21 strofa i to prvih 11 se pjeva umjesto psalma, a prije poslanice, a ostalih 10 nakon poslanice, a prije *Aleluje*.⁷⁰

Posebnosti Studenačkog napjeva ogledaju se što je melodijska krivulja sazdana od tri kraće fraze kao što je vidljivo u notnom zapisu koji je transkribirao fra Stipica Grgat prema snimci Stjepana Stepanova iz 1975. godine. (Slika 6.)

⁶⁹ Usp. Miho Demović, *Kako je nastao stari hrvatski božićni napjev „U to vrime godišta“*, Bašćinski glasi : Južnohrvatski etnomuzikološki godišnjak, 9 - 10 (1) 2009., str. 95 - 96

⁷⁰ Usp. Stipica Grgat (ur.), *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja III*, Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 375.

Studenci (SC)
U SE VRIME GODIŠTA
SC 4.8.

(ST)

81 $\text{♩} = 66$ cca ($\text{♩} = 132$) libero

Narod*

U se vri-me go - di - šta, mir se svije-tu na - vje - šta,
po - ro - đe - nje dje - ti - ća o' - dje - vi - ce Ma - ri - je.
Od pre - či - ste di - vi - ce, an - đe - o - ske kra - lji - ce
i ne - be - ske ce - sa - ri - ce, sve - tom di - vom Ma - ri - jom.
Di - va si - na po - ro - di - ća - vlu si - lu svu slo - mi,
a kr - šća - ne o - slo - bo - di sve - tom di - vom Ma - ri - jom.

Slika 6. Notni zapis studenačkog napjeva *U se vrime godišta*

Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, sv. III, (S.Grgat, ur.), Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 116.

Od melodijskih elemenata uz predadure i ukrasne note ističu se i to u drugoj frazi dva ponavljajuća motiva s kvintnim skokom.⁷¹

Pjesmu *Ovoga vrimena* spjevao je fra Paškal Jukić (1748. – 1806.), rodom iz Živogošća, a njezin najstariji zapis čuva se u Arhivu franjevačkog samostana u Makarskoj (AFSM) pod brojem 25A.⁷² Ova pjesma predstavlja dio opsežnog ciklusa božićnih pjesama tako je njen „sastavni“ dio i pjesma *Stipan jur blaženi* koja se pjeva na istu melodiju. Zanimljivo je da je studenački napjev pjesme *Ovoga vrimena* u potpunosti sačuvan te se pjeva prigodom božićnih blagdana u različitim misnim dijelovima. Na istu se melodiju također pjeva i napjev *Stipan jur blaženi* koji se pjeva kao ulazna pjesma na blagdan Sv. Stjepana kojeg župljani Studenaca posebno štiju. Zapis je transkribirao voditelj *Mješovitog župnog zbora i Pučkih pivača* Mario Cikojević (slika 7).⁷³

⁷¹ Usp. Isto, str. 410.

⁷² Usp. Mirko Jankov, *Nekoliko crkvenih pučkih napjeva iz Solina*, Tusculum: časopis za solinske teme, 6 (1), 2013., str. 181.

⁷³ Usp. Ivana Babić, *Božićni običaji na Studencima*, List Studenci 1. (60)., str. 56.

OVOGA VRIMENA

(Studenački napjev*)

*obrađeno prema kazivanju i pjevanju

Mile Babić, rođ. Udiljak, (r.1940.)

Ive Udovičić rođ. Babić, (r.1942.)

Mare Bilić-Paolinović rođ. Babić, (r.1949.)

Milice Bilić rođ. Bilić (r. 1908.)

i Tomice (Kose) Vuković rođ. Babić (r. 1925.)

1. O - vo - ga vri - me - na će - sti - ta ljud - ma,
Ro - đe - nu Di - ti - ću pi - vaj mo slat - ko,
ra - do - stan an - đe - la za - o - ri - glas:
pi - va - ti Di - ti - ću sa - da je čas!
K nje - mu te - ci ter svak re - ci,
Bo - žji Si - nu koj' pro - si - nu,
Ti si Bog pri - do - bri ro - den za nas!

2. Maleno Ditešce Divice plodne
donio čoviku radosni god.
Sinak je Gospodnji vesele noći,
dolini gordosti spravio hod.

3. Isuse maleni, smiluj se nami,
koji si hotio ljubezan sav
trpiti uboštvu, krivine grdne,
samo da na put nas izvedeš prav.

4. Svanu nan čestita svitlosti zora,
granu nan sunašce s neba ozgar.
Divica Marija Ditića rodi,
Betlemskoj štalici na svetu noć.

Diva zače, Diva rodi,
malo čedo svim porodi,
u sridi Betlema noćasnju noć.

Pruži ruku milon puku,
blagosovi, Kralju novi,
Čovika skrušena, ponizna sva!

Diva zače, Diva rodi
malo čedo svim porodi,
u sridi Betlema noćasnju noć.

N a i s t u m e l o d i j u:

1. **Stipan jur blaženi**** svakoga zove
svadbeno štovati današnji dan
mrtvačke gorkosti njegove muke,
tvrđim što kamenom zlotvor mu da.
Um omire radi vire, mladi lita, plemenita.
Biše mu krunica stavljena tad.

2. Prvenac mučenik Crkva ga zove,
kojino Isusa slidi u svem.
Pročiti, pridati krvcu je tjo,
zato je čestitost visoka njem.
Ispo stina gleda Sina Božjeg gori, ki svit stvori
di sidi na desnu uz Oca svog!

3. Duva bo kriposti napunjen biše
glasitelj Isusov, istinit, prav.
Čudesno stvarajuć velika dila,
kojima opri se zli narod sav.
Sude kriva jer dariva dobra svima sa visina:
Milosti, raskoši, vironosti raj!

4. Stipane, dostigni milosti nami,
Tvoje da slidimo stope svi mi.
Trpiti rabreno viru za Krista
s prilikon koju nan podade Ti.
Tebe slidit pak i vidit, di u raju ne pristaju,
Svevišne radosti doklen je Bog.

**Zapisala Brigita Cikojević, rođ. Babić (r.1962.) prema kazivanju Lucije Babić (Juribašić), rođ. Udovičić (r.1896.)

Slika 7. Notni zapis studenačkog napjeva *Ovoga vrimena*, ** Zapisala Brigita Cikojević, rođ. Babić (r.1962.) prema kazivanju Lucije Babić (Juribašić), rođ. Udovičić (r.1896.)

Studenački je napjev kao i napjevi iz ostalih mjesta u kojima se pjeva *Ovoga vrimena* i *Stipan jur blaženi* sazdan na meloritmičkom uzorku fra Paškvalova originala.

3.3.3. Korizmeni napjevi

Korizmeno vrijeme u župi sv. Ilije sadrži brojne pučke običaje koje prate pučki crkveni napjevi.

Korizmene petke prati puku omiljena pobožnost Križnog puta za vrijeme koje se u studenačkoj župi pjevaju pjesme: *Od žalosti majko sveta, Jer si po svetome Križu sav Svijet otkupio i Smiluj se nama* (Slika 8). Zbilja koja potvrđuje silnu želju za očuvanjem *starinskog* pjevanja jest da je sačuvanom pripjevu *Od žalosti* odnosno posljednjim dvjema strofama pjesme *Stala plaćuć* u posljednjim dvama desetljećima vraćen ostatak pjesme kako bi pjevanje bilo vjernije onome iz prošlih vremena.⁷⁴

⁷⁴ Usp. Mario Cikojević, *Korizmene pučke pobožnosti*, Župa sv. Ilije Proroka, Općina Lovreć, Studenci, 2103., str. 28.

Od žalosti

Zapisao: fra Stipica Grgat (2016.)

$\text{♩} = 60$ cca ($\text{♩} = 120$) *libero*

Svećenik:
Kla-nja - mo - se te - bi, Kri - ste, i bla - go - sliv - lja - mo te - be.

Narod:
Jer si po sve - to - me kri - žu sav svijet o - tku - pi - o.

Svećenik:
Smi-luj se na - ma, Go - spo - di - ne. *Narod:* Smi-luj se na - ma.

Narod:
Od za - lo - sti, Maj - ko sve - ta, ra - ne Si - na

muški glas u pozadini

svog pro - pe - ta u sr - ce nam po - sta - vi!

Slika 8. Notni zapis pjevanja prigodom pobožnosti Križnog puta

Tradicijno crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, sv. III, (S.Grgat, ur.), Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 130.

Iako su melodijske krivulje pjevanja *Od žalosti* na prvi mah prepoznatljive ipak svaka za sebe nosi poseban studenački pečat⁷⁵ sa svojim uzlazno silaznim pomacima te ima vrlo pijevenu liniju.

Osim navedenih pjesama kod pobožnosti Križnog puta i u današnjim vremenima pjeva se *Stala majka pod raspelom*. U notnom zapisu ove pjesme (Slika 9) prikazane su samo glavne fraze. Ovaj studenački napjev je različit od napjeva ove pjesme u širem dijelu dalmatinskog zaleđa, a sličan je onom u izdanju zbirke *Cithare octochorde*.⁷⁶ Napjev krase ukrasni zavijutci i predudari.

⁷⁵ Usp. Stipica Grgat (ur.), *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja III*, Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 376.

⁷⁶ *Cithara octochorda* je naznačajniji i najopsežniji zbornik crkvenih pučkih popijevaka koji se pojavio u 3 izdanja. Prvo je izdanje tiskano u Beču 1701., drugo također u Beču 1723., a treće u Zagrebu 1757. U nijednom izdanju nije označeno ime sastavljača. Usp. Ljubomir Galetić, *Cithara octochorda i ostale značajne zbirke hrvatske himnologije s posebnim osvrtom na glazbene varijante*, Sacred Cecilia : a sacral music magazine, 44 (1), 1974., str. 31.

Stala majka pod raspelom

Prema zvučnom zapisu Ivane Babić

♩ = 62cca (♩ = 120)
Nedostaje dio teksta

(Ah koliko rastužena)

(Muški glasovi u oktavi)

bje - še Maj - ka pre - bla - že - na,
bje - še - Maj - ka pre - bla - že - na,

Maj - ka Si - na je - di nog.

The image shows a musical score for the song 'Stala majka pod raspelom'. It features two vocal parts: a soprano line and a bass line. The tempo is marked as ♩ = 62cca (♩ = 120). The key signature has one sharp (F#). The lyrics are: 'bje - še Maj - ka pre - bla - že - na, bje - še - Maj - ka pre - bla - že - na, Maj - ka Si - na je - di nog.' There are some annotations: '(Ah koliko rastužena)' under the first measure, and '(Muški glasovi u oktavi)' under the bass line. The score includes a double bar line with repeat dots at the end of the first line.

Slika 9. Notni zapis sekvence pjesme *Stala majka pod raspelom*

Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, sv. III, (S.Grgat, ur.), Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., 128.

Veliki je petak dan bez euharistijskog slavlja u katoličkoj crkvi. U crkvama se raspelo omota tamnom tkaninom – najčešće ljubičastom, a umjesto mise konta se *Muka*. Na Studencima obredima Velikog petka od davnine prethodi procesija *Za križen*. Za vrijeme procesijske povorke pjeva se Divkovićev plač, ili kako narod kaže *konta Muka*. Važno je napomenuti kako Studenčani isti naziv *Muka* koriste za dva različita pjevanja, *Muka* na Cvjetnicu i Veliki petak prema izvješćima evanđelista Mateja, Marka, Luke i Ivana i *Gospina plača*.

Gospin plač je u korizmenom vremenu na Studencima vrlo omiljena pobožnost. Čitao se i pjevao – kontao u crkvi i kućama uz ognjište, po njivama i poljima, pašnjacima, pojedinačno i skupno. Iz te pobožnosti su nastale tri varijante dvaju poznatih tekstova, Divkovićeva i Kneževićeva plača (Slika 10). Danas, kao i u dalekoj prošlosti, Divkovićev se plač pjevao u procesiji *Za križen*, a Kneževićev uglavnom u kućama i na polju u sve korizmene dane.

Gospin Plač

(M. Divković - P. Knežević)

Zvučni zapis: Ivana Babić

$\text{♩} = 73$ cca ($\text{♩} = 140$) libero
1. varijanta s Divkovićevim i Kneževićevim tekstom

Narod:

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.
Vrje - me do - šlo jur bu - du - či da Sin Bo - žji ho - ti - ju - či.

$\text{♩} = 60$ cca ($\text{♩} = 120$) libero
2. varijanta s Divkovićevim tekstom

Narod:

Sve stvo - re - nje sad se zdru - ži,
tre - su - či se s njom u tu - zi.

$\text{♩} = 73$ cca ($\text{♩} = 140$) libero
3. varijanta s Divkovićevim tekstom (Juda)

Narod:

Što re - ko - ste me - ni da - ti no - čas ću ga vam pre - da - ti

Slika 10. Notni zapis studenačke varijante Gospina plača

Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, sv. III, (S.Grgat, ur.), Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., 169.

3.3.4. Sprovodni napjevi

Prigodom obreda za pokojne u pučkom crkvenom pjevanju na Studencima sačuvana je starija tradicija pjevanja u kojemu je *Studenački način* pjevanja možda najprepoznatljiviji.⁷⁷ Jedna od pjesama je *Dan od gnjeva* poznatija kao posljednica ili sekvencija *Dies irae*. Prije Drugog vatikanskog koncila koji donosi liturgijske promjene u smislu ispuštanja (ne zabranjivanja) posljednice ona se neizostavno pjevala u sprovodnoj liturgiji. Danas u uobičajenoj liturgijskoj praksi ona se jedino koristi u časoslovu kao himan posljednje nedjelje kroz godinu. No, u studenačkoj župi posljednica ima neprekinutu upotrebu tijekom sprovodnih liturgija. Osim *Dan od gnjeva* kod održavanja mrtvih pjeva se *Pomozite sveci Božji* i *Oslobodi me, Gospode*. Prema notnom zapisu *Dan od gnjeva* (Slika 11) odnosno kretanju melodijske linije vidljivo je kako je studenački napjev potekao iz gregorijanske melodije posljednice.⁷⁸

U Studenačkoj je varijanti gregorijanska varijanta ponarođena i obogaćena slobodnim dvoglasjem i troglasjem u durskom tonskom rodu.⁷⁹

Dan od gnjeva

Zapis: Mario Cikojević

♩ = 75

1. Dan od gnje-va vaj ne-mi-lom, Svijet će spr-žit o-gnja

si-lom, ve-li Da-vid sa Si-bi-lom!

Slika 11. Notni zapis pjesme *Dan od gnjeva*

(Izvor: Mario Cikojević, *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje; Dan od gnjeva*, List Studenci 1 (62), 100)

⁷⁷Usp. Stipica Grgat (ur.), *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja III*, Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 377.

⁷⁸Usp. Mario Cikojević, *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje; Dan od gnjeva*, List Studenci 1 (62), str. 99

⁷⁹Usp. Isto, str. 99

3.3.5. Napjevi starijeg podrijetla

U napjeve koji u melodijskoj osnovi imaju podrijetlo gregorijanskog ili pak glagoljaškog pjevanja, a pjevaju se na Studencima su nepromjenjivi dijelovi pučke mise na hrvatskom jeziku i stavak *Gloria* iz mise na latinskom jeziku koja pjevala na Studencima sve do 1964. Ovoj skupini napjeva možemo pridodati pristup *Poškropi me*, poslanicu *Štenje knjige blaženoga Pavla apostola Židovima* te hvalospjev glagoljaškog podrijetla *Budi hvaljeno posve vrime*. Gregorijanske melodije krasi i sprovodne napjeve *Dan od gnjeva* i *Oslobodi me, Gospodine*. Za sve ove napjeve vrijedi kako ih je puk naučio napamet, a kako su prethodno izvođene na latinskom jeziku, te prilagodio svome izričaju kako tekstualno tako i glazbeno.

Prema starom *Redu mise* ulazna pjesma ili *Pristup* bila je obavezan dio misnog obreda. Na Studencima se pjevao i još uvijek se zadržao *Pristup Poškropi me*. Zvučni zapis Stjepana Stepanova iz 1975. notno je zapisao fra Stipica Grgat (Slika 12). Iz notnog zapisa vidljivo je kako je napjev jednostavne melodijske linije te u osnovi čini recitativ s povremenim uzlazno silaznim tonovima.

Pjevana misa u nedjelje i blagdane

POŠKROPI ME (PRISTUP)

$\text{♩} = 73$ cca ($\text{♩} = 140$) *libero*

Svećenik/
Narod

Po - škro - pi me, Go - spo - di - ne, ši - pan - ton,
i o - či - stit ćeš me - ne: i po - stat ću bje - lji od snje - ga.

Slika 12. Notni zapis *Pristupa Poškropi me*

Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, sv. III, (S.Grgat, ur.), Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., 77.

Štenje knjige blaženoga Pavla apostola Židovima po starom *Redu mise* čitalo se na trećoj misi na dan Porođenja Isusova odnosno na Božić. *Pištula* koja se pjevala na Studencima uzeta je iz Vlašićeva evanđelistara. Poslanica *Pištula* se i nakon Drugoga vatikanskog koncila pjevala na nedjeljnim i drugim svečanim misnim slavljima. *Pištulu* su na Studencima pjevali istaknuti pojedinci koji su bili ili članovi bratovština ili Franjevačkog svjetovnog reda, a obično su dolazili iz obitelji koje su imale tradiciju pjevanja u crkvi. Posljednji pjevač *Pištule* na Studencima bio je bivši ravnatelj Studenačke škole Mate Bilić Prčić (rođ. 1943.)⁸⁰ koji je bio član pjevačkog zbora sve do smrti 2020. godine. U Studenačkom napjevu (Slika 13) kao i u napjevima iz ostalih župa Dalmatinskog podneblja prevladava uglavnom jednostavno izlaganje teksta s povremenim uzlazno silaznim pomacima i karakterističnim ukrasnim elementima.

⁸⁰ Usp. Stipica Grgat (ur.), *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja III*, Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., str. 393.

Čitanje

Štenje knjige blaženoga Pavla apostola Židovima, Žid 1, 1 -12, dio

♩ = 76 cca (♩ = 152) libero

Šte - nje knji - ge bla - že - no - ga Pa - vla a - po - sto - la

(a) Ži - do - vi - ma

...Ob - lju - bi - o si pra - vdu, a za - mr - zi - o na

(be)-za-ko nje... ...a tí si o - ni i - sti..., (Nedostaje tekst)

Slika 13. Notni zapis *Studenačkog načina pjevanja Pištule*

Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja, sv. III, (S.Grgat, ur.), Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja; Zbornik Kačić, Split 2021., 105.

Napjev koji se u potpunosti zadržao i pjeva se kao otpusna pjesma nakon svake nedjeljne i blagdanske mise je glagoljaški napjev *Budi hvaljeno posve vrime*.⁸¹ Posebnost Studenačkog napjeva je solistički muški incipit koji se nastavlja u dvoglasju, a napjev se ne ponavlja tri puta već se ponavlja refren *Isusa, Marije i Josipa slavno ime* (Slika 14).

⁸¹ Usp. Tonći Čičerić, *Solinsko pučko pjevanje kao predmet melografskoga interesa u prvoj polovini 20. stoljeća*, Tusculum: časopis za Solinske teme 5 (2012), Solin, 2012., str. 160.

Budi hvaljeno, smiluj se nami Gospodine

crkveni pučki napjev iz Studenaca

Zapis: Mario Cikojević

♩ = 70 cca (♩=140) libero

The musical score is written in bass clef with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). It consists of five staves of music. The first staff contains the melody with lyrics: "Bu - di hva - lje - no po sve vri - me". The second, third, and fourth staves feature a bass line with triplets and lyrics: "I - su - sa i Ma - ri - je, Jo - si - pa sla - vno i me." The fifth staff continues the bass line with lyrics: "Smi - luj se na - mi, Go - spo - di - ne, smi - luj - se na - mi." The score includes various musical notations such as accents, slurs, and triplet markings.

Bu - di hva - lje - no po sve vri - me

I - su - sa i Ma - ri - je, Jo - si - pa sla - vno i me.

I - su - sa i Ma - ri - je, Jo - si - pa sla - vno i - me.

I - su - sa i Ma - ri - je, Jo - si - pa sla - vno i - me.

Smi - luj se na - mi, Go - spo - di - ne, smi - luj - se na - mi.

Slika 14. Notni zapis otpusnog napjeva *Budi hvaljeno posve vrime*, zapis: Mario Cikojević

ZAKLJUČAK

Istraživanje povijesti i kulturnog naslijeđa župe Svetoga Ilije u Studencima otkriva duboku povezanost između crkvenog pučkog pjevanja i obredne impostacije s jedinstvenim identitetom zajednice. Ova župa se ističe ne samo svojim bogatim povijesnim i kulturnim nasljeđem, već i kroz očuvanje i njegovanje crkvenog pučkog pjevanja, koje igra ključnu ulogu u liturgijskim obredima i svakodnevnom životu vjernika.

Crkveno pučko pjevanje u Studencima ima duboke korijene u lokalnoj tradiciji i povijesti. Mješoviti župni zbor i Pučki crkveni pivači kontinuirano njeguju ovu tradiciju, osiguravajući da se glazbeni izraz i kulturna baština prenose na nove generacije. Promišljeno korištenje glazbenih instrumenata u skladu s liturgijskim propisima također je odigralo značajnu ulogu u obogaćivanju liturgijskih obreda i očuvanju crkvenog pučkog naslijeđa.

Povijesni dokument *Sacrosanctum Concilium*, usvojen 1963. godine, označio je značajan preokret u pristupu liturgijskoj glazbi, naglašavajući važnost pjevanja u liturgiji i ulogu gregorijanskog korala. Ovaj dokument bio je ključan u oblikovanju pristupa crkvenom pučkom uopće pa tako i u pjevanju u župi Svetoga Ilije, omogućujući očuvanje i razvoj lokalne glazbene tradicije koja je usklađena s modernim liturgijskim potrebama.

Obredna impostacija u župi obuhvaća napjeve specifične za različite liturgijske prigode, uključujući božićne napjeve poput *U se vrime godišta*, korizmene napjeve poput *Stala Majka pod raspelom*, i sprovodne napjeve poput *Dan od gnjeva*. Ovi napjevi, s kombinacijama gregorijanskog i folklornog karaktera, značajno doprinose očuvanju duhovnog i kulturnog identiteta zajednice. Tradicionalni napjevi zadržali su svoju važnost i prepoznatljivost unatoč promjenama u liturgijskom kontekstu, očuvajući vezu između prošlosti i sadašnjosti.

Ovo istraživanje može iznjedriti buduća u kojima bi se mogli dublje proučiti specifični elementi obredne impostacije, uključujući detaljniju analizu melodijskih i ritamskih karakteristika jedinstvenih studenačkih napjeva. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti utjecaju lokalnih folklornih elemenata na liturgijske napjeve i njihovom utjecaju na duhovni život zajednice. Također, važno je istražiti kako suvremeni izazovi, poput globalizacije i digitalizacije, utječu na očuvanje i prijenos crkvenog pučkog pjevanja.

Rezultati budućih istraživanja uz rezultate iz ovog rada mogu pružiti dodatne uvide u dinamiku i vitalnost crkvenog pučkog pjevanja. Evaluacija uloge glazbenih obrazovnih programa i

njihovog utjecaja na očuvanje glazbenih tradicija može biti korisna za daljnji razvoj i unapređenje kulturnog naslijeđa u župama Splitsko-makarske nadbiskupije.

U konačnici, razumijevanje i očuvanje crkvenog pučkog pjevanja i obredne impostacije u župi Svetoga Ilije u Studencima predstavlja ključnu komponentu očuvanja i promicanja kulturne baštine. Prikaz očuvane baštine u ovom radu, koja nadmašuje generacije, pruža primjer kako je moguće osigurati održivost kulturnih tradicija u modernom kontekstu i doprinijeti očuvanju kulturnog identiteta župne zajednice.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji (4.XII.1963), u: Drugi vatikanski koncil. Dokumenti, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 120 (dalje: SC)

KONGREGACIJA ZA BOGOŠTOVLJE I DISCIPLINU SAKRAMENATA, Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003.

TRADICIJSKO CRKVENO PUČKO PJEVANJE U FRANJEVAČKOJ PROVINCIJI PRESVETOGA OTKUPITELJA, (S.Grgat, ur.), Zbornik Kačić – Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja, Split, 2021.

Knjige:

Ivana Babić, *Pokladni, korizmeni i uskrсни običaji u Studencima – prilog proučavanju Zabiokovlja kao kulturnog areala* u: Darko Ujević (ur.), Zbornik radova, 6. znanstveno stručno savjetovanje: Kulturno nasljeđe Ujević, Krivodol, 2021.

Josip Bilić, *Iztrgnuta lišća*, Matica Hrvatska, Imotski, 1999.

Mario Cikojević, *Korizmene pučke pobožnosti*, Župa sv. Ilije Proroka Studenci, Općina Lovreć, 2018.

Jasna Čapo Žmegač, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing*, Zagreb, 1997.

Marko Dragić, *Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju*, Hrvatski neretvanski zbornik 9, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb, 2017.

Milovan Gavazzi. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*, Hrvatski sabor kulture, Zagreb, 1991.

Josip Jurčević – Stipan Trogrlić Curić, *Povijest Studenaca*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci. Monografija*. Studenci, 2003.

Silvestar Kutleša. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski, 1997.

Andrija Nikić, *Dnevnik Makarskog biskupa Stjepana Blaškovića iz 1735. godine*, Mostar, 1994.

Bruno Pezo, *Župa sv. Ilije*, u: Vlado Šakić, *Moji Studenci. Monografija. Studenci*, 2003.

Bruno Pezo, *Župa svetog Ilije Studenci*, vl. nak., Sinj (2002.)

Dunja Rihtman Auguštin. *Knjiga o Božiću*, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi, Golden marketing, Zagreb, (1995.)

Mile Vidović, *Nikola Bijanković. Splitski kanonik i makarski biskup, 1645-1730.*, Crkva u svijetu, Split, (1981.)

Članci:

Ante Babić, Nove mehaničke orgulje u Studencima, *List Studenci*, (2008.) 34-36

Ivana Babić, Božićni običaji na Studencima, *List Studenci*, (2021.) 55-61

Ivana Babić, O pogrebnim običajima na Studencima, *List Studenci*, (2023.) 92-98

Ivana Babić, Pronađene vrijedne knjige iz 18. stoljeća, *List Studenci*, (2021.) 69-71

Mario Cikojević, Tradicijsko crkveno pučko pjevanje; Dan od gnjeva, *List Studenci*, (2023.) 99-103

Tonći Čićerić, Solinsko pučko pjevanje kao predmet melografskoga interesa u prvoj polovini 20. stoljeća, *Tusculum: časopis za Solinske teme*, (2012.) 149-176

Miho Demović, Kako je nastao stari hrvatski božićni napjev „U to vrime godišta“, *Južnohrvatski etnomuzikološki godišnjak*, (2009.) 95-123

Marko Dragić, Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu, *Godišnjak Titius*, (2010.) 123-174

Marko Dragić, Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica*, (2020.) 37-84

Ljubomir Galetić, Cithara octochorda i ostale značajne zbirke hrvatske himnologije s posebnim osvrtom na glazbene varijante, *Sveta Cecilija*, (1974.) 30-32

Mirko Jankov, Nekoliko crkvenih pučkih napjeva iz Solina, *Tusculum, časopis za solinske teme*, (2013.) 157-190

Josip Šimić, Položaj pučke pobožnosti prema konstituciji Sacrosanctum concilium. Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti, (2004.). 285-296

Mrežni izvori:

Lovorka Čoralić, Makarski biskup fra Bartul Kačić Žarković, *Život-djelo-vrijeme* (2000.) 255-257 <https://hrcak.srce.hr/110214>.

SUMMARY

This paper presents the tradition of church folk singing in Studenci parish, with a special emphasis on its history, customs and liturgical practice, as well as on the musical characteristics of chants related to different liturgical and ritual contexts. In the first part of the work, through a historical overview, the development of Studenci parish from its foundation to the present day is discussed, with a special focus on the spiritual life and pastoral activities that shaped its identity. The second part of the work is devoted to customs and liturgical practices that are deeply rooted in the parish tradition. Christmas, Lent, Easter and funeral customs are described, providing an insight into the cultural and spiritual heritage of the parish under the influence of which the uniqueness of student chants developed. The paper then focuses on church folk singing, especially in the context of the Constitution *Sacrosanctum Concilium*, which reformed the liturgy of the Catholic Church and influenced local liturgical practices. Special attention is paid to the choir and folk singers, as well as to the various chants that are an integral part of the ritual practice in Studenci parish. Christmas, Lent, Easter and funeral carols, as well as carols of older origin, were analyzed, with a review of their setting, musical characteristics and uniqueness in relation to local carols. The work emphasizes the importance of preserving these chants as cultural heritage and their role in maintaining common identity and spirituality within the community of Studenci parish.

Key words: Church folk singing, Studenci Parish, ritual installation, liturgical customs,
musical tradition

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra/magistrice _____, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mog vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis